

eadem facta cunctis in exemplaribus legantur: ergo, etc. Præterea, si liber valde sit notus, si exemplaria ejus multiplicantur sint repetita et ubique sparsa, impossibilis fuit adulteratio. Porro multi sunt libri historici qui semper fuerunt valde noti et multiplicati. Ergo 3°, etc.; aliunde, etc.; ergo, etc.

III° Monumenta. Veritas enim factorum præteriorum ex monumentis in memoriam eorum erectis infallibiliter obtineri potest, si cum illis necessario sit conjuncta; atqui veritas factorum præteriorum necessario conjuncta est cum monumentis in eorum memoriam erectis; nam impossibile est monumenta fuisse erectora in memoriam factorum omnino inauditorum, qualia tamen essent facta fictitia; quis auderet; v. g., statuam erigere in honorem alicujus celeberrimi ducis qui huc usque penitus fuisset ignotus? Si illam erigeret, nonne in publicum ludibrium deveniret? Quis, e contra, in dubium revocare vellet factum publicum insigni monumento ad nos transmissum? Quis in posterum mirabilem columnam in platea Vendociensi, Parisiis, erectam considerans, dubitare poterit an realiter existenterint victoriae in ea descriptæ? Ergo, etc.; aliunde, etc.; insuper, etc.; ergo, etc.

Si autem unaquæque via superius exposita, seorsim sumpta, plene aliquando sufficiat ut veritas factorum antiquissimorum constet, quanto magis patebit, ubi omnes viæ supradictæ simul concurrent? At frequenter omnes illæ viæ ad testanda facta præterita et etiam antiquissima simul concurrunt. Ergo vera est propositio nostra, scilicet, testimonium hominum aliquando esse motivum infallibile judicandi de factis præteritis, et non nisi vanæ esse possunt difficultates quæ adversus propositionem adeo lucidam congeruntur.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1° Illa certitudo non est perfecta quæ lapsu temporum minuitur: atqui certitudo factorum præteriorum lapsu, etc.; ergo, etc. Ita Craig, ex Scotia oriun-

dus, qui imminutionem certitudinis factorum præteriorum mathematice computans, assignat tempus quo certitudo religionis christianæ desitura sit, videlicet versus annum 3153 aere nostræ.

R. Nego min. Ostendimus enim plurima esse facta ingentia et splendida circa quæ nullus error serpere potest: certitudo igitur non decrescit.

Et vero, eadem est certitudo ubi est idem testimonium moraliter perseverans: at in traditione constanti et uniformi, de qua hie agitur, idem semper est testimonium moraliter perseverans; nam generationes sine sensu sibi succedunt, et eamdem traditionem non interruptam constituant, sicut aquæ jugiter recurrentes fluvium faciunt: ergo certitudo non minuitur. Imo potius augetur; nam critici facta sic transmissa sub quolibet respectu scrutantes, perlustrant: si quid falsum in eis esset, illud detegerent et non occultarent. Ergo, etc.

Non negamus tamen facta nunc certa fieri posse dubia vel omnino ignota, si nempe historiae et monumenta quibus veritas eorum nobis constat perirent, sicut multi libri historici re ipsa perierunt; sed inde non sequitur facta etiam antiquissima ad nos viis supra memoratis transmissa in dubium revocari posse. Non expendimus autem an facta præterita semper futura sint certa, sed an revera evenerint ut hic et nunc narrantur.

Inst. 4°. Testis auritus minus certus est de facti existentia quam testis oculatus: ergo certitudo factorum præteriorum lapsu temporum minuitur.

R. Dist. ant. Testis auritus minus certus est, si factum ab uno aut altero tantum audierit, *transeat*; si factum a multis testibus audierit, *nego ant.* Itaque si testis auritus factum ab uno aut altero tantum audierit, non diffiteor illum minus esse certum quam testem oculatum; testis enim oculatus solam illusionem propriam formidare debet, dum testis auritus illusionem propriam et illusionem ac malam fidem illius a quo rem didicit timere potest; ergo, etc. At si factum a multis audierit, tunc non minus certus est quam testis oculatus; nam imposs-

sibile est, ut diximus, multos homines, loco, tempore, studiis, præjudiciis, opinionibus, etc., a se invicem disjunctos, simul conspirare ad fucum faciendum, absque ulla spe alicujus utilitatis propriæ. Unde non minus certus sum de præterita S. Ludovici existentia, quam si illum propriis oculis conspexisset. Ergo, etc.

Diximus *transeat antec.* in priori sensu; quia continere potest, et sæpe contingit, ut ex narratione unius aut alterius testis oculati non minorem habeamus certitudinem de existentia facti, quam si illud vidiisset, quando videlicet agitur de facto circa quod nulla existere potest illusio, et aliunde sanum judicium ac bonam fidem testis perfecte novimus.

Inst. 2º. Eo debilior est certitudo quo debilius afficiuntur: atqui simplex auditor debilius afficitur quam testis oculatus. Ergo, etc.

R. Dist. maj. Eo debilior est certitudo quo debilius afficiuntur, id est, quo debiliorem habemus convictionem, *conc.*; quo debilior est impressio in mente, *nego maj.* Itaque sedulo distinguenda est convictio mentis ab impressione que fit in anima; certum est enim minor rem fieri impressionem in anima simplicis auditoris, quam in anima testis oculati, quia, evanescente objecto sensibili, sensus per illud excitati paulatim quiescunt. Sic multo minus afficiuntur legendo vel audiendo historiam præliorum, quam si testes illis adstaremus et in numeros videremus homines circumquaque jacentes, mutilatos, mortuos et morientes. Convictio autem non sic debilitatur; rationes enim quæ pariunt certitudinem circa factum aliquod non ita evanescunt. Porro de factis præteritis, non ex commotione sensuum, sed ex convictione mentis judicandum est: ergo licet minus afficiatur auditor quam, etc., non ideo minor est certitudo.

Inst. 3º. Certitudo facti, ratione locorum et temporum a nobis dissitti, eodem modo se habet respectu mentis nostræ, ac visio objecti remoti respectu oculorum: atqui eo minor est visio, quo remotius est objectum: ergo a pari, etc.

R. Nego maj. et paritatem. Visio enim oculorum pendet a radiis luminis: atqui radii luminis imminuuntur pro ratione distantiae objecti, ut experientia constat; necesse est enim ut radii luminis ad pupillam oculi perveniant: porro quo remotius est objectum, eo minor radiorum numerus ad pupillam oculi pervenit, quia radii ab objecto reflexi a se invicem divergunt. Verum certitudo factorum præteritorum non sic apprehenditur; pendet enim duntaxat a rationibus quæ convictionem mentis operantur: atqui hujusmodi rationes nullam habent similitudinem cum radiis luminis respectu oculorum nostrorum. Ergo, etc.

Obj. 2º. Plurima sunt facta a gravibus auctoribus scripta quæ tamen meræ sunt fabulæ; v. g., ortus et educatio Remi et Romuli, actio Accii Nævii cotem novacula secantis, quæ ab ipso Tito Livio serio narrantur. Ergo, etc.

R. Dist. ant. Plurima sunt facta, etc., et ipsis desunt conditiones requisitæ, *conc.*; et adsunt conditiones requisitæ, *nego ant.* Ut enim veritas factorum præteritorum ex testimonio hominum constet, nonnullæ requiruntur conditiones; videlicet, facta debent esse sensibilia, publica, gravissimi momenti et a multis testibus de mutua conspiratione minime suspectis relata: porro facta quæ nobis objiciuntur his conditionibus non gaudent, nulli enim proferuntur testes oculati qui viderint Remum et Romulum a lupa lactatos aut cotem ab Accio Nævio novacula secari; hæc facta non referuntur tanquam publica, nec aliunde gravis sunt momenti. Insuper ipse Titus Livius lectores admonet se aliquoties relaturum esse facta quorum veritas ex prisca tantum et communī credulitate constat; sic enim se habet in exordio Historiæ suæ, loquendo de patre Romuli, quem vulgus dicebat esse deum Martem: « *Sed hæc et his similia, utcumque animadversa aut testimata erant, haud in magno equidem ponam discrimine.* »

Et vero, hæc et alia ejusmodi facta statim cognita sunt ut falsa, quando severiori criticæ examini subjecta sunt;

si ergo alia essent falsa, falsitas eorum similiter deprehenderetur. Attamen multa sunt facta quæ sœpe stricto examini subjecta sunt, et in quibus nullum falsitatis indicium deprehendere potuerunt etiam severiores critici. Ergo, etc.

Eadem responsione solvi possunt objectiones quæ desumuntur ex fabulis paganorum etiam in publicis monumentis consignatis, ex falsis reliquiis aut miraculis sanctorum, ex aliis historiis apocryphis quæ apud diversas gentes et apud christianas etiam passim fuerunt publicatae, etc. Si enim hæc facta diligenter inspiciantur, deprehenduntur privata, occulta, parvi momenti, testibus destituta, aliis factis authenticis dissentanea, rationi repugnantia, etc., aut aliquo saltem ex his defectibus notata: unde merito concluditur ea rejicienda esse; at inferri non potest alia facta conditionibus a nobis requisitis donata similiter rejici debere. Ergo, etc.

Obj. 3º, cum Patre Hardouin, eruditione et paradoxis famoso: Certum est genus humanum per longum temporis intervallum densissimis ignorantie tenebris fuisse involutum: atqui, durante illo temporis intervallo, sagaces quidam impostores cunctos fabricare potuerunt libros quos antiquitati tribuimus. Ergo, etc.

R. Nego min. Nam 1º his tenebrarum sæculis, in quibus bonarum artium, litterarum et disciplinarum parierant notiones, impossibile erat perfectissima genii humani opera in lucem prodire, incredibile est quosdam scriptores obscuros, ab omni vita civilis commercio se-junctos, philosophiae principia, historiæ, eloquentiæ et poeseos nativos colores tam perfecte servare potuisse; 2º si mirabilia hæc opera excogitassen, illa Homero, Virgilio, Horatio, Tacito aliquique personis fictitiis non tribuissent; id esset contra naturalem hominis indolem; 3º nunquam istiusmodi fraudem coætaneis, nec igitur posteris persuadere potuissent; 4º si veteres libri historici hoc tempore fabricati fuissent, historiæ diversarum gentium et ætatum simul excogitari debuissent, et tam perfecte coadunari, ut apprime sibi consentirent, natu-

ramque imitarentur; 5º temporibus illis plurimi adhuc viri, per varias regiones dispersi, scientiis et artibus operam dabant; omnes igitur in fraudem simul ita conspire debuissent, ut nullus reclamaret. Nemo non videt quam hæc omnia impossibilia sint et absurdâ. Ergo, etc.

Inst. Isidorus Mercator suos decepit coævos in octavo sæculo, falsas vulgando epistolas decretales sub nominibus primorum Pontificum romanorum: ergo a pari impostores omnes historias quas tribuimus antiquitati, ex cogitare potuerunt.

R. Nego conseq. et paritatem. Plurimæ sunt rationes disparitatis: 1º enim Isidorus Mercator coævos suos decepit falsa veris inserens; v. g., quasdam epistolas supponendo et infer veras scribendo, epochas sœpe mutando, nonnullos textus adjiciendo, alios in extraneum sensum detorquendo; non vero decepit coævos cuncta falsa supponendo; nam in ipsius collectione multa reperiuntur decreta, tum conciliorum, tum summorum Pontificum, quæ ab omnibus habentur ut certa. Imo, si totam collectionem suam excogitasset, et doctrinam omnino novam ac inauditam tanquam publicam et ubique receptam docuisset, neque coævos neque posteros decepisset, quia fraus omnibus patuisset, ut demonstrat Marchetti (*Critique de l'Histoire ecclésiastique de Fleury*, t. 1er, p. 25). Si autem veteres libri historici suppositi fuissent in sæculis ignorantiae, multo mogis fraus patuisset. 2º Epistolæ decretales ex natura sua non erant publicæ; diu manere potuerunt occultæ; paulatim in majorem notitiam deve nerunt, siveque homines regulas sanæ critics ignorantes variis erroribus sine sensu imbuere: contra vero, in insana P. Hardouin hypothesi, non tantum facta parvi momenti et quasi occulta, sed publica, gravissimi momenti, a se invicem et a multis aliis dependentia, diversas gentes spectantia, etc., supponerentur. 3º Constans et uniformis non reperitur traditio a tempore Isidori usque ad pontifices quibus dictas abscribit epistolas: attamen hæc conditio est essentialis ut certissime constet facta supponi non potuisse. 4º A pluribus jam sæculis

fraus Isidori fuit detecta, et quæ falsa sunt a veris in compilatione ejus tuto secessuntur: si ergo veteres historiæ suppositæ fuissent, aliquos suppositionis hujus characteres detegere aut suspicari debuissent critici; atqui nihil tale reprehendere potuerunt in multis historiis antiquis. Nedum igitur objecto ex facto Isidori de prompta nobis noceat, thesim nostram potius obfirmat.

SCHOLIUM.

Quamvis in propositione nostra hoc solum suscepimus probandum, scilicet, testimonium hominum aliquando esse motivum infallibile de factis præteritis, publicis et gravissimi momenti judicandi, non tamen inde concludendum est cuncta alia facta minus essentialia esse dubia; fieri enim potest ea tam clare referri et tot exhibere veritatis notas, ut fides illis denegari nequeat; tunc admitti debent ut certa. Quicumque ergo difficillimam et simul commendandam historiæ scientiam acquirere cupit, a nimia credulitate et ab excessiva incredulitate diligenter obstinens, caute procedat. Diligenter exquirat, 1º an traditio sit constans et uniformis, an sine interruptione usque ad tempus ad quod refertur factum, clare ascendat, an aliis traditionibus, vel factis aut scriptis sit consentanea; talis est traditio de existentia diluvii; 2º an scriptores aliqua deceptiones, ignorantiae, passionis aut malæ fidei indicia non præbeant; an narratio eorum traditioni, aliis historiis, factis et moribus temporis in quo facta quæ referunt contingere dubuerunt, congruat; 3º an monumenta fuerint erecta tempore quo evenerint facta memorata, an traditionibus et historiis sint conformia, aut saltem non contraria, etc. Ad hæc præcipue attendere solent critici ut de veritate factorum præteriorum judicent, et certa duntaxat admittunt ut certa, cætera vero habent ut dubia vel tantum ut probabilia. Vide Langlet du Fresnoy, *Méthode pour étudier l'histoire*, tome. 1er.

SECTIO SECUNDA.

De auctoritate testimonii hominum in factis supernaturaliibus.

Facta supernaturalia, prout ea in præsenti sectione consideramus, ea sunt quæ consuetis naturæ legibus derogant; v. g., subita febris, ad jussum hominis, sanatio, extraordinaria solis defectio, mortui resurrectio, etc. Non igitur a factis naturalibus differunt, nisi in causa quæ est supernaturalis, et in modo quo illa causa operatur. Effectus autem in se sumptus, abstracto a causa et modo, ad ordinem naturalem reducitur, ut facile intellegetur e factis supra citatis. Hujusmodi factorum possiblitas a nemine sano in dubium revocari potest. In eis quippe nulla reperitur contradicatio: non difficilius est in se quod homo a mortuis resurgat, quam e vivis discedat. Ad hoc sufficit quod existat causa habens potestatem tale operandi factum: at negari non potest Deum hujusmodi habere potestatem.

PROPOSITIO.

Ex testimonio hominum veritas factorum supernaturalium constare potest.

Prob. 1º. Veritas factorum supernaturalium ex testimonio hominum constare potest, modo testimonium hominum eamdem vim habeat probandi circa hujusmodi facta ac circa facta naturalia: atqui testimonium hominum eamdem vim circa ea facta, etc., siquidem homines æqualiter judicare possunt de factis supernaturalibus ac de factis naturalibus; illa quippe facta æque sensibus sunt obvia. Sit in exemplum eclipsis quæ tempore mortis Christi contigit: juxta cunctas astronomiæ leges, illa eclipsis fuit supernaturalis seu miraculosa: atqui tamen æque sensibilis fuit ac eclipses naturales; eclipses enim naturales ab ista non differunt, nisi in eo quod tempore neomenii contingunt, dum illa tempore plenilunii acciderit: porro sive eclipses tempore neomenii, sive tempore plenilunii eveniant, æque sunt sensibles, ut patet. Ergo, etc.

Prob. 2º. Facta supernaturalia infallibiliter noscuntur, si constet testes non fuisse deceptos, noluisse decipere, nec potuisse decipere, etiamsi voluissent: atqui constare potest testes factorum supernaturalium, etc.

1º Constare potest illos non fuisse deceptos; ostendimus enim facta supernaturalia non minus sensibilia esse quam facta naturalia. Ergo, etc.

2º Constare potest illos decipere noluisse; impossibile est enim multos homines studiis, moribus opinionibusque diversis a se disjunctos, in fraudem sibi nocivam simul conspirare: atqui fieri potest multos homines studiis, moribus et opinionibus a se disjunctos, factum supernaturale sibi inutile, imo nocivum simul testari; sic miracula Christi et Apostolorum a multis referuntur testibus, quibus non erant utilia, sed potius nociva. Ergo, etc.

3º Constare potest eos decipere non potuisse, etiamsi voluissent, nempe quando referuntur facta publica, gravissimi momenti, stricto examini saepe subjecta. Ergo, etc.

Prob. 3º. Ideo adversarii negant testimonium hominum esse motivum infallibile judicandi de veritate factorum supernaturalium, quia ea judicant impossibilia. At, quo cumque se vertant, factum supernaturale seu miraculum admittant necesse est, ex hypothesi quod multi homines illud testentur; nam vel factum quod narratur verum est, vel non: si prius, admittitur miraculum; si posterius, iterum admittendum est miraculum; nam multi homines moribus, præjudiciis et cupiditatibus sejuncti ad hujusmodi fraudem simul conspirare non possunt sine ingenti miraculo. Ergo, etc.

Solvuntur objections.

Obj. Factum ejus falsitas magis constat quam veritas nullam meretur fidem: atqui falsitas miraculi magis constat quam ejus veritas. Ergo, etc.

R. Nego min. Nam certum est *a priori* miraculum esse possibile, et aliunde testimonium multorum hominum illius existentiam referentium est infallibile, ex probatis. Ergo, etc.

Inst. 1º. Certum est physice miraculum non existere, et moraliter tantum certum est illud existere. Ergo, etc.

R. 1º. Dist. ant. Certum est physice miraculum non existere, depositis argumentis contrarium probantibus, *conc.*; positis argumentis contrarium probantibus, *nego ant.* Cum enim miraculum sit derogatio consuetis naturæ legibus, quoties constat illis non fuisse derogatum, eo ipso physice certum est miraculum non existere; at ubi validis argumentis demonstratur iisdem naturæ legibus fuisse derogatum, tunc certitudo physica cessat. Porro testimonio hominum constare potest consuetis naturæ legibus fuisse derogatum; nam hujusmodi derogatio est factum non minus sensibile quam factum naturale. Ergo, etc.

R. 2º. Nego conseq. Supponitur enim certitudinem physicam majorem esse certitudine morali: atqui hoc falsum est; imo repugnat multos homines variis motivis et rationibus a se disjunctos, simul esse deceptos circa factum sensibus obvium, aut mutua conspiratione decipere velle, et non repugnat Deum consuetis naturæ legibus derogare. Ergo, etc.

Inst. 2º. Ubi duæ sunt certitudines sibi oppositæ et æquales, mens, in æquilibrio posita, neutram partem amplecti potest: at in casu prædicto duæ sunt certitudines oppositæ et æquales, nempe certitudo physica quæ testatur factum non contigisse, et certitudo moralis affirmans illud evenisse. Ergo, etc.

R. 1º. Nego maj. tanquam falsum supponentem. Nam, sicut veritas nunquam opponitur veritati, sed tota, vel nulla est; ita et certitudo, quæ nihil aliud est quam secura adhæsio veritati cognitæ.

R. 2º. Nego min. Nam certitudo physica ad unum testatur, nempe eventum qui vocatur miraculum naturaliter non contingere; ubi vero constat, sive physice pro testibus oculatis, sive moraliter pro aliis, eum de facto evenisse, ratio concludit miraculum existere, et tunc nulla est contradic̄tio. Ergo, etc.

Hinc patet quid respondendum sit famosissimo deistæ

(Voltaire, *Questions sur l'Encyclopédie*, art. *Histoire*), asserenti possibilius esse totam Lutetiam decipi aut decipere velle, quam mortuum resurgere, quia resurrectio mortui esset contra certitudinem physicam, et deceptio aut mala fides Parisiorum esse tantum contra ordinem moralem : probavimus enim utrumque pariter impossibile esse, sola attenta natura ; at certum est Deum consuetis naturæ legibus derogare posse, non vero homines in positivum errorem inducere. Si ergo multi homines de fraude non suspecti simul testentur se vidisse factum consuetis naturæ legibus oppositum, concludendum est miraculum existere. Ergo, etc.

Incredulos sic arguit auctor dissertationis de factorum historicorum certitudine (*Encyclopédie*, part. *Certitude*) : « Des témoins n'ont ni les mêmes passions, ni les mêmes intérêts; ils ne se connaissent pas; il y en a même beaucoup qui ne se sont jamais vus; donc il ne saurait y avoir entre eux aucune collusion. Le complot d'une aussi grande ville que Paris, formé sans raison, sans intérêts, sans motifs, entre des gens qui ne se connaissent pas, est plus difficile à croire que la résurrection d'un mort. La résurrection d'un mort est contre les lois du monde physique; ce complot est contre les lois du monde moral. Il faut un prodige pour l'un comme pour l'autre, avec cette différence que l'un est beaucoup plus grand que l'autre. Que Dieu ressuscite un mort pour manifester sa bonté et sceller quelque grande vérité, là je reconnais une puissance infinie; mais que Dieu bouleverse l'ordre de la société, qu'il suspende l'action des causes morales, qu'il force les hommes, par une impression miraculeuse, à violer toutes les règles de leur conduite ordinaire, et cela pour en imposer à un simple particulier; j'y reconnais à la vérité sa puissance infinie, mais je ne vois point de sagesse qui la guide dans ses opérations: donc il est plus possible qu'un mort ressuscite, qu'il n'est possible que tout Paris m'en impose sur ce prodige. »

Cæterum animadvertisendum est oppositionem studiorum, cupiditatum, etc., magnam vim testimonio homi-

num addere : sed talis oppositio non necessaria est ut habeatur certitudo; facta enim talia esse possunt ut de narratione testium, aliunde idem sentientium, nullo modo sit dubitandum.

COROLLARIUM PRIMUM.

Hinc patet quid intelligendum sit per auctoritatem. Auctoritas in genere est motivum judicandi de rebus quas per nosmetipos non cognoscimus. Duplex distinguitur, una humana et altera divina. Auctoritas humana est testimonium hominum, de quo modo tractavimus. Adhæsio huic testimonio dicitur fides humana, et est certa, probabilis aut falsa, juxta naturam testimonii.

Auctoritas divina est testimonium Dei per facta supernaturalia se manifestantis. Facta autem supernaturalia ex testimonio hominum certo constare possunt; porro ubi constat Deum locutum esse, omnimoda adhibenda est fides testimonio ejus. Hæc est fides divina quæ nunquam fallit et quæ, etiam philosophice considerata, vim invictam habet. Ipsa enim ratio impellit ad credendum Deo summe sapienti et veraci, statim ut noscitur certo illum fuisse locutum. Si naturam fidei se in auctoritate Dei resolventis expenderemus, dicendum foret eam esse metaphysice certam, siquidem absolute impossibile est Deum errare vel despiciere velle. Hæc tantum indigitamus ut alumni jam videant mirabilem rationis et fidei concessionem, a multis etiamnunc adeo male intellectam. Cum autem sint gravissimi momenti, et viam fidei christianæ aperiant, ea ad Theologiam remittimus, ubi de possibilitate et existentia revelationis fusius tractabimus.

COROLLARIUM SECUNDUM.

Facta in libris Veteris et Novi Testamenti relata omnimoda fide digna sunt : nam si quidam libri in mundo sint authentici, integri et veri, certe libri utriusque Testamenti, ut in Tractatu de Vera Religione fuse demonstratur. Cum autem inter facta in his libris relata, multa sint evidenter supernaturalia, sequitur religionem Mo-